

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ Θ. ΓΚΡΑΒΑΛΗ

Σπασμένες κολῶνες

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΝΕΦΕΛΗ

ΑΘΗΝΑ 2019

Άθανάσιου Θ. Γκράβαλη: Σπασμένες κολῶνες

Διεύθυνση σειραῶς: Λάμπρος Βαρελάς

Πρώτη ἔκδοση, Μάιος 2019

Φιλολογική ἐπιμέλεια: Γιάννης Παλαβός
Τυπογραφική διόρθωση: Πάνος Ἀστίθας
Σχέδιο ἐξωφύλλου: Κώστας Μαρκόπουλος
Στοιχειοθεσία: Περικλῆς Δουβίτσας

ISBN: 978-960-504-256-1

© Ἐκδόσεις ΝΕΦΕΛΗ

Ἀσκληπιοῦ 6, Ἀθήνα 106 80
τηλ.: 210 3639962 – fax: 210 3623093
www.nefelibooks.com

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Λίγα λόγια	9
Ἄφῦ αἷμα	11
Κοτραμπατζῆδες	16
Ἡ βασιλὲς	20
Τὰ καραβέλια	25
Ἡ Τσαπαρίνας	29
Πιτροπούλιμους	33
Ἡ Στιφανῆς	36
Ἡ Θουδουρῆς	40
Ὁ Ἀναστάσης ἡ Μαγκούφης	43
Ἡ Δημητρὸς ἡ Κακαμῆς	51
Τῆς Ματζουράνενας τὸ χάλασμα	54
Ἡ Φρίμους	59
Παραμῦθι σὰν ἀλήθεια	62
Δεύτερο παραμῦθι	70
Παραμῦθι τρίτο	74
Τέταρτο παραμῦθι	77
Τὸ στερνὸ παραμῦθι	79
Ἡ γι' Ἀλέξ'	81
Ἡ Σουλτάνη	84
Ἡ Κουλοῦ	87
Οἰδίποδας	91
Ἄποκρηές	95
Καθαρὴ Δευτέρα	99
Παναγύρια	103

Πρωτομαγιές	106
Λειτουργήματα	109
Γλυτώματα	113
Ζωή στή Λάκα	117
Ἡ Χατζημήτσους	126
Μητροφάν'ς	130
Ἡ σκλάβα	134
Ἡ ἀλλάχτρια	163
Ἡ γι' Ἀντριγιᾶς	166
Ἡ φαναρτζής	170
Ψουρουκώστινα	174
«Λιουπουλίνα»	178
Σεβντᾶδες	182
Ἡ κὺρ Μιχαλάκης	186
Τοὺ σκουλειὸ	189
Γρηγόριος	192
Ἄμβρόσιος	197
Ἀρσένιος	200

Ἐπίμετρο

Γιάννης Παλαβός, Σπασμένες κολῶνες:

ἓνα ἀδίκως λησμονημένο ἔργο 205

Κριτικὲς γιὰ τὰ ἀφηγήματα

τοῦ Ἀθανάσιου Γκράβαλη 227

Γλωσσάρι 241

ΛΙΓΑ ΛΟΓΙΑ

Νὰ γράψω ἓνα βιβλίο δὲν τὸ εἶχα ποτέσ σκοπὸ κι οὔτε κι αὐτὸ πὸν γράφω σήμερα τὸ παίρνω γιὰ τέτοιο.

Εἶχα ὅμως πάντα κι ἀπὸ μικρὸς κάτι πράγματα πὸν ἤθελα νὰ μὴν τὰ ἔχω μονάχα ἐγὼ ἀλλὰ και ὅλοι ὅσοι θὰ εἶχαν τὴν καλωσύνη νὰ τὰ νομίζουν γιὰ κάτι και τὰ πράγματα αὐτὰ τὰ ρίχνω σήμερα ἐπάνω στὸ χαρτὶ ὅπως βρίσκονται μέσα μου, ὅπως τὸ μυαλό μου τὰ φαντάζεται κι ὅπως τὸ χέρι μου μπορεῖ νὰ τὰ ζωγραφίση.

Ἄν ἤμouνα ζωγράφος ἴσως νὰ ἔκανα κάτι ἄλλο. Θὰ ἔπαιρνα τότεσ ἓνα χαρτὶ και θὰ σχηματίζα μὲ μεγάλεσ μολυβιὲσ τὰ σχήματα πὸν εἶναι πελεκημένα πάνου στὴ σκέψη μου και πάνου στὴν ψυχὴ μου και θὰ ἔτανε χαρὰ μου ἂν οἱ ἀνθρώποι γύριζαν νὰ τὰ κοιτάξουν μιὰ στιγμὴ.

Βιβλίο εἶπα πὸν δὲ φαντάζουμαι πὸν γράφω. Ὅ,τι θαμπὸ ἀπόμεινε ἀπ' τὰ περασμένα μιᾶσ ζωῆσ πὸν ἀγαπῶ, ἀγωνίζουμαι νὰ τὸ κρατήσω ἐπάνω στὸ χαρτὶ γιὰ νὰ μὴ χαθῆ ὀλότελα.

Κι οὔτε αὐτὸ ἀκόμα δὲν κάνω καλὰ καλὰ.

Παίρνω μονάχα κάτι ἀλλιώτικουσ ἀνθρώπουσ πὸν ζήσανε κάποτε ἀνάμεσά μας και πὸν σήμερα δὲν ζοῦνε πλιὰ τέτοιοι, κάτι ἀνθρώπουσ πὸν δὲν μοιάζουν οὔτε ὁ ἓνας μὲ τὸν ἄλλον οὔτε μὲ ὅλουσ τοῦσ ἄλλουσ, πὸν πότε ἔχουν κάτι παραπάνω ἀπ' τοῦσ συνηθισμένουσ ἀνθρώπουσ και πότε κάτι τὸ λειψό.

Παίρνω μονάχα κάτι καιρούς που πέρασαν, κι αυτούς προσπαθῶ νὰ θυμηθῶ.

Μὴ μπορώντας νὰ χτίσω ἕνα ναό, γιὰ κεῖνα που νοιώθω νὰ βρίσκονται μέσα μου, μαζεύω μονάχα ὅσες σπασμένες κολῶνες κείτονται χαμαὶ ἀπὸ ἕνα ναὸ που γκρεμίσθηκε καὶ που τὸν εἶχε κάποτε χτίσει ὁ μεγάλος τεχνίτης που δημιουργεῖ τὰ ζωντανὰ πράγματα.

Παίρνω τὶς σπασμένες κολῶνες τῆς ζωῆς καὶ κάθουμαι καὶ συλλογίζουμαι τὸ κομμάτι που τὶς λείπει μελετώντας τες στὸν τόπο που εἶναι σπασμένες.

Ἄν οἱ ἀνθρώποι θαρροῦν πὼς ἀξίζει τὸν κόπο μιὰ τέτοια δουλειά, ἄς κάτσουν κι ἄς σκεφθοῦν μαζί μου ἐκεῖνα που σκέφτομαι ἐγώ.

Οἱ Σπασμένες κολῶνες μου δὲν ἔχουν πατρίδα.

Βρίσκονται πάντα τέτοιες ἀνάμεσά μας ὅπου κοιτάξεις.

Μελετώντας αὐτὲς μπορεῖ νὰ χτίση κανένας μὲ τὸ αἶσθημα καὶ μὲ τὴ σκέψη ἕνα ναό.

Κάτι τέτοιο ὄνειρεύουμαι νὰ κάνω σιγὰ σιγὰ κι ἐγώ.

Ἴσως νὰ τὸ καταφέρω κάποτε.

Μυτιλήνη, Δεκέμβριος τοῦ 1929.

ΑΘ. ΓΚΡΑΒΑΛΗΣ

ΑΨΥ ΑΙΜΑ¹

Ἡ πολιτεία ποὺ γεννήθηκα ἦταν μιὰ πολιτεία μὲ ἀψὺ αἷμα. Ὅ,τι ἔκανε τό 'κανε μονοκόμματο, γοργό, και τό 'φερνε ἔτσι ἴσαμε τὴν ἄκρη. Ἡ σχέψη τῶν ἀνθρώπων της δὲν γνώριζε στὸ δρόμο της φράχτες.

«Ἡ τοῦ ὕψους ἢ τοῦ βάθους». Ἔτσι ἦτανε γραμμένο μὲ μεγάλα ζωντανὰ γράμματα ἐπάνω στὸ κάθε κομμάτι τῆς ζωῆς των.

Ἡ πατρίδα μου δὲν ἦτανε πατρίδα σὰν τὲς ἄλλες πατρίδες και οὔτε πολιτεία μποροῦσε νὰ λογαριασθῇ καλὰ καλὰ.

Ἦτανε μιὰ σφήνα μέσα στὴν καρδιά τῆς Τουρκιᾶς, ἕνα προσάναμμα ἔτοιμο πάντα γιὰ γιανγκίνι.

Τὰ βουναλάκια της «Ἀρκάδια» και «Ζάλογγα» και οἱ ἀχρογιαλιές της γαλανές.

Ἦταν μιὰ σκλάβια ἢ πατρίδα μου, μὰ σκλαβιά δὲν γνώρισε ποτές. Δὲν ἔσκυφε τὸ κεφάλι της καμμιὰ φορὰ μπροστὰ σὲ κανέναν.

Δώδεκα μεγάλες καμπάνες, ἀπάνω σὲ δώδεκα ἀψηλὰ καμπαναριὰ χτυπούσανε κάθε πρωὶ τὸν Ἑλληνικὸ ὄρθρο της.

Ἡ πατρίδα μου ἦταν ἕνα κομμάτι ἀπ' τὴν Τουρκιά, μὰ τὴν Τουρκιά ποτές της δὲν τὴν προσκύνησε.

1. Ἡ πολιτεία γιὰ τὴν ὁποία μιλοῦ εἶναι τὸ Ἄιβαλί. Αὐτὸ ἦτανε πατρίδα μου μιὰ φορὰ.

Ἄκοῦστε τί ἔγινε κάποτε καὶ θὰ τὸ πιστέψετε αὐτὸ καὶ σεῖς.

Μιὰ μέρα μαθεύθηκε πὼς ἦρταν στὸ γιαλὸ τῆς καράβια γεμάτα ἀσκέρια Τούρκικα. Οἱ πατριῶτες μου ἀναταράχθηκαν. Ἡ πατρίδα μου ἦταν Τουρκιά, μὰ τὰ Τούρκικα ἀσκέρια δὲν ἔπρεπε νὰ βάλουν ποδᾶρι ἀπάνω τῆς.

Γιατί;

Αὐτὸ κανεῖς δὲν τὸ συλλογίσθηκε. Κανεῖς δὲν τὸ εἶπε.

Μαθεύθηκε μονάχα πὼς τὰ Τούρκικα ἀσκέρια δὲν ἔπρεπε νὰ βγοῦν. Μπροστὰ σ' αὐτὴ τὴν ἰδέα σβύσανε ὅλα.

Ἡ πολιτεία ἀρματώθηκε.

Ποιοί;

Ὅλοι.

Κι αὐτοὶ ἀκόμα ποὺ βλέπαν ζωντανὴ τὴν τρέλλα μπροστὰ τους κατεβήκανε ἀρματωμένοι στὸ γιαλὸ.

Ἐπιασαν ὅλοι μιτερίζι στὶς ἀκρογιαλιές καὶ τὰ Τούρκικα ἀσκέρια φύγανε ἀπὸ κεῖ ποὺ ἦρθανε.

Αὐτὸ ὅμως δὲν ἔφθασε.

Τὸ ἀψὺ αἷμα πῆρε πιὰ φωτιά. Τούρκικα ἀσκέρια ὑπῆρχαν καὶ μέσα στὴν πολιτεία. Τὰ μπλοκάρισαν κι αὐτὰ κι ὕστερα οἱ ἄνθρωποι οἱ ἀρματωμένοι πιάσανε τὰ κορφοβούνια καὶ στήσανε καραούλια ἐκεῖ πέρα.

Νύχτες καὶ νύχτες ἡ πολιτεία ἀγρυπνοῦσε στὸ ποδᾶρι ἀρματωμένη.

Γιατί;

Κανεῖς δὲν τὸ συλλογίσθηκε αὐτὸ καὶ κανεῖς δὲν τὸ ρώτησε. Περίμενε τὸν ὄχτρο. Τὸν περίμενε κατοστὲς χρόνια κι

ὡς τότε πού χάλασε τὴν πρώτη φορά κι ὕστερα στὸ δεύτερο χαλασμό της.

Γιατί;

Οὔτε αὐτὴ δὲν τὸ ρώτησε ποτέ.

Τέτοια ἦταν ἡ μοῖρα της καὶ γι' αὐτὸ τὴν εἶχαν χτίσει.

Ταμποῦρι πάντα ἀντίκρυ καὶ μέσα στὴν καρδιά τῆς Τουρκιάς.

Εἶπαμε πὼς ἡ πατρίδα μου εἶχε ἀψὺ αἷμα. Γι' αὐτὸ χτίσθηκε τέτοια.

Ἐβγαζε λάδια ἡ πατρίδα μου. Τὰ λάδια αὐτὰ τ' ἀνακάνωσαν μιὰ φορά μὲ μπαμπακόλαδο κάτι ἐμπόροι. Ἄν οἱ πατριῶτες μου ἦσαν ἄλλοι θὰ τρέχανε στὸ γκουβέρνο μὲ φωνές. Γιατὶ ὅμως εἶχαν ἀψὺ αἷμα δὲν ἔκαναν αὐτό. Πῆραν μόνο τὰ τουφέκια καὶ τὰ κάνανε οὔλα γῆς Μαδιάμ. Ἀπὸ τότες μπαμπακόλαδο δὲν ξαναἤρθε στὸ λιμάνι.

Μιὰ ἄλλη φορά οἱ πατριῶτες μου θέλησαν νὰ φύγουν ἀπ' τὸν Ἐφέσου καὶ νὰ κάνουν δική τους Μητρόπολη. Τὰ καρακαζάνια τῆς Πόλης ὅμως δὲν τὸ θέλανε αὐτὸ καὶ τραβοῦσαν σὲ μακρὸς τὴ δουλειά.

Τὸ ἀψὺ αἷμα ἀναψε πάλι. Ἡ πολιτεία ἀναταράχθηκε.

Ἄρπαξαν τὸν Δεσπότη πού εἶχαν στείλει ἀπ' τὸ Πατριαρχεῖο γιὰ ἔξαρχο καὶ τὸν κατέβασαν μὲ τὶς παντοῦφλες στὸ γιालό. Ἔτσι τὸν μπαρκάρισαν. Στὴν Πόλη ἔστειλαν ἕνα μήνυμα:

«Γιὰ μᾶς κάνετε Μητρόπολη», εἶπαν, «γιὰ φραγκεύουμε οὔλοι».

Κι ἡ Μητρόπολη ἔγινε.

“Όλα τὰ πράματα ἔτσι τὰ κάνανε στὴν πατρίδα μου.” Ἐτσι λύνανε ὅλες τὶς διαφορές.

Παράξενο, ἀψὺ αἷμα.

Κάποτε ἤρθε στὴν πολιτεία ἓνας Τοῦρκος γραμματισμένος.

Ἦταν ὥρα σπερνοῦ καὶ χτυπούσανε ὅλες οἱ καμπάνες ἀπὸ ὅλα τὰ καμπαναριά. Ξαφνιάσθηκε κι ἔγραψε στὴν Πόλη:

«Ἐνα Παρθενῶνα πολεμᾶμε, μὰ νά, ἔχει δώδεκα Παρθενῶνες ἐδῶ».

Ἦρθε κατόπι ἓνας πασαῶς. Κοίταξε κι αὐτὸς τὴν πολιτεία καὶ εἶπε:

«Νά ἡ πληγή».

Ἦρθε κατόπι κι ἓνας Γερμανὸς χριστιανὸς στρατηγὸς κι ἔσπειρε στὰ θεμέλια τῆς πολιτείας ἀλάτι.

Μὰ πάλι καὶ τότες ἡ πολιτεία δὲν πέθανε. Μάτωσε τὰ ποδάρια τῆς σχίζοντας πέρα ὡς πέρα τὴν Ἄνατολή. Γέμιζε μὲ σταυροὺς καὶ μὲ κόκκαλα τὸ δρόμο ποὺ περπατοῦσε, μὰ γύρισε πάλι μιὰ μέρα ζωντανὴ στὰ παληὰ τῆς λημέρια.

Εἶδε ὕστερα ἀπ’ αὐτὸ μιὰ ἀνάσταση. Ὑστερα ἀπ’ τὴν ἀνάσταση ἓνα χαμό, μιὰ ἐξορία, μιὰ σφαγή. Μὰ πάλι ἡ πολιτεία δὲν πέθανε. Μαζεύθηκε μ’ ὅ,τι τῆς ἀπόμεινε ζωντανὴ πάντα σὲ μιὰ ἀκρογιαλιά καὶ κάθεται καὶ περιμένει.

Ἀψὺ τὸ αἷμα τῶν ἀνθρώπων τῆς.

Στὰ τσαντίρια τῆς ἐξορίας τῶν ἀντηχοῦν κάθε βράδυ βιολιά καὶ λαγούτα, σκοποὶ μακρόσυρτοι λυπητεροὶ ποὺ χάνονται καὶ σβύνουν μέσα στὸ ἄπειρο, πόνιοι κρυφοὶ ποὺ ποτὲς δὲν πεθαίνουν.

Ἄψὺ τὸ αἷμα τῆς πολιτείας ποὺ χτίσθηκε γιὰ νὰ πεθαίνη
καὶ νὰ ξαναζωντανεύη καὶ ποὺ ἔμαθε νὰ διασκελᾷ τὶς θά-
λασσεσ ποτε διωγμένη καὶ ποτε ἐκδικήτρια.

Ἄψὺ τὸ αἷμα τῆς πολιτείας ποὺ καμμιά φορά δὲν θὰ πε-
θάνη.

ΚΟΤΡΑΜΠΑΤΖΗΔΕΣ

Οί κοτραμπατζήδες κάνανε ούλο μπασκίνια στο δρόμο που φέρνανε άπ' τὰ μακρυνὰ βουνὰ τῆς Ἀβούνιας τὸν καπνὸ.

Ἔτσι ἔγινε κι ἐκεῖνη τῆ μέρα που τὴν θυμάμαι ὅσο μικρὸς κι ἂν ἦμουνα.

Ὁ Κουρουζιμπέκης κατεβαίνοντας άπ' τὴν Ἀβούνια μὲ καπνὸ ἔπεσε πάνω σ' ἓνα μπουλοῦκι Τσερκέζους κουλτζήδες, φορτωμένους κάμες καὶ ἀσημοκεντημένα φυσεγγλίκια καὶ τοὺς ἀλάνιασε στὶς γκραδιές. Ἐπρεξαν νὰ τοῦ κάνουν γιαρντοῦμι ὁ Γιαλόρομας άπ' τὸν Ἅγιο Δημήτρη κι ὁ Κατρούλης κι ὁ Γιεμπέκας άπ' τὸν παληὸ μπαχτσέ. Στὴν Κάτω χώρα δὲν πήρανε χαμπάρι.

Τὰ καπνὰ ξεφορτωθήκανε καὶ τὸ βράδυ ἔγινε τὸ γλέντι που γινότανε πάντα ὕστερα άπ' τὸ ταξειῖδι στ' Ἀσημένιου τὸν καφενέ, στὴν Κάτω χώρα.

Μαζευτήκανε ἐκεῖ οὔλοι. Ὁ Βαγγελιός, ὁ Πιτσούλης, ὁ Τηγανίτης, ὁ Τζομπάνης, τὰ παλληκάρια τοῦ παληοῦ μπαχτσέ, ὅ,τι εἶχε νὰ δείξῃ ἡ πολιτεία ἀσίικιο. Ἔτσι γινόντανε πάντα.

Ἐπάνω σ' ἓνα τραπέζι ἀνοίγανε μιὰ φέτα καπνὸ τράνα κι ἔστριβε τσιγάρο ὅποιος ἤθελε. Ἐπαιρναν καὶ τὸν Στέλιο τὸν βιολιατζῆ καὶ γλεντοῦσαν πίνοντας τὸ ρακὶ μὲ τὲς νεροκα-ντῆλες.

Αὐτὲς τὶς ὥρες οἱ κολτζῆδες κι οἱ πολιτσίανοι που κυ-

νηγούσανε τούς κοτραμπατζήδες και τόν καπνὸ στρίβανε ἀπὸ ἄλλα σοκάκια.

Τὸ βράδυ βάζανε «γκιουβέτσι» στὴν ταβέρνα τοῦ Μπεκρογιάννη. Ἐδῶ πέρα εἶχε πάντα καινούρια μοῦτρα. Κανένας δὲν πλήρωνε πιοτὰ μὰ τὸ μαγαζὶ δούλευε ταχτικά κι ὁ Μπεκρογιάννης ἦταν καλὸς νοικοκύρης καὶ κουβαλητής.

— Καϋμένα χρόνια!

Ἔτσι ἀναστενάζει ὁ Μιχάλης ὁ Μπούμπας σὰν κουβεντιάζουμε καμμιὰ φορά.

Ὁ Μιχάλης ὁ Μπούμπας εἶναι ἓνα τίμιο καὶ καλὸ παλληκάρι πὺ μιλᾷ πάντα ἴσα, μὲ τὴ γλῶσσα πὺ τοῦ ἔβαλε στὸ στόμα του ὁ Θεός.

Στὴν πατρίδα ἦταν πρῶτος πάντα στὰ κουτραμπάτα.

Ἔκανε ταξειδία στὴ Σύρα, ὅταν γλᾶρος δὲν μπορούσε νὰ σταθῆ στὸ φτερό, καὶ στάθηκε ἄφοβος πάντα στὰ «μπασικί-νια» καὶ στὰ «κόλ καίκια».

Τώρα κουβαλαῖ ἄμμο καὶ σὰν δὲν ἔχει δουλειὰ κάθεται καὶ κοιτάζει τὰ γιαλοτόπια τῆς Ἀνατολῆς ἀπ' τὸν καφενέ.

— Καϋμένα χρόνια!

Μὲ τὸν Μιχάλη τὸν Μπούμπα εἶμαστε φίλοι. Τὸν ἀγαπᾷ ὅπως τὸν πλησίον μου καὶ μ' ἀρέσει νὰ κουβεντιάζω μαζὶ του γιὰ τὰ παληά.

Ὁ Μιχάλης εἶναι παράξενος. Ἔτσι παράξενοι ἦτανε στὴν πατρίδα μου ὅλοι οἱ κοτραμπατζήδες.

Γιὰ τὸν Μιχάλη νόμος θὰ πῆ ἀταξία. Ἀφύσικο πρᾶμα. Μπουνάτσα, κάλμα!

Ὅποιο πρᾶμα τὸ κυνηγοῦν οἱ χωροφυλάκοι κι ὅποιο πρᾶμα τὸ Κράτος τὸ τιμωρεῖ εἶναι πάντα γιὰ τὸ Μιχάλη τὸ παλληκαρίσιο καὶ τὸ σωστό.

Ἡ φυλακὴ γιὰ τὰ παλληκάρια.

Ἔτσι γεννήθηκαν οἱ ἀνθρώποι αὐτοί, ἔτσι πέθαναν ὅσοι πέθαναν κι ἔτσι θὰ πεθάνουν τὸ δίχως ἄλλο ὅσοι ἀκόμα ζοῦν.

Ὁ Κουρουζιμπέκης δὲν σπαταλοῦσε τὴν παλληκαριά του καὶ τὰ νιάτα του γυρίζοντας ἀπάνω στὰ βουνὰ τῆς Ἀβουίνιας γιὰ τὰ καπνὰ καὶ γιὰ τὰ κέρδη τους. Αὐτὰ πηγαίνανε στὰ γλέντια πάντα.

Γύριζε γιατί ἔτσι ἔπρεπε νὰ κάνη. Ὁ καπνὸς καὶ τὰ μπαρούτια ἦτανε μιὰ ἀφορμὴ.

Ἡ δίψα τῆς ἀνυποταξίας καὶ τῆς ἀληθινῆς λευτεριάς ἦτανε ἡ οὐσία.

Ἐνα τουφέκι στὸν ὤμο καὶ ἓνα ἄτι.

Οἱ κοτραμπατζῆδες ἦτανε ξεχωριστοὶ ἄνθρωποι. Τούρικη φοβέρα καὶ σκλαβιὰ δὲν στάθηκε γι' αὐτοὺς ποτές. Ὁ Μιχάλης ὁ Μπούμπας ἅμα τοὺς θυμηθεῖ χύνει δάκρυα.

— Παλληκάρι' ἀνθρώπ'...

Κι ἔτσι ἦτανε κι ἔτσι εἶναι.

Σὰν ἀκουγότανε ἡ κόρδα τοῦ Μπάρμπα Στέλιου στὴν Κάτω χώρα, μαζευόμαστε πάντα γύρω στὴν παρέα τῶν κοτραμπατζῆδων μὲ τὰ βαριὰ σαλβάρια καὶ τὰ φαρδιὰ μεταξωτὰ ζουνάρια, οὔλα τὰ μουρά.

Τὸ σχολεῖο τὸ θυμούμαστε μόνο σὰν ἀπολοῦσε τὸ γλέντι.

Ὁ δάσκαλός μας, χωριανός μας κι αὐτός, μόνο γιὰ τὰ μάτια μᾶς μάλωνε λίγο.

Ἦκανε κι αὐτὸς γρήγορα τὸ μάθημα καὶ τὸ ἔδινε δρόμο γιὰ τὴν ταβέρνα τοῦ Μπεκρογιάννη.

Σὰν σκολούσαμε μὲ τὶς τσάντες στὸ χέρι στεκούμαστε ὦρες ὀλάκερες ἀπ' ἔξω ἀπ' τὴν πόρτα οὐλα τὰ μουρὰ καὶ τὸν θαμάζουμε πὺ γλεντοῦσε κι αὐτὸς μαζί μὲ τοὺς κοτραμπατζῆδες.

Ἦμορφα χρόνια.

«Παλληκάρι' ἀθρῶπ'», καθὼς λέγει ἀκόμα κι ὁ Μιχάλης ὁ Μπούμπας.

Η ΒΑΣΙΛΕΣ

Ζούσε μιὰ φορά στὸ χωριό μου ἓνας βασιλὲς. Ἕνας βασιλὲς ὅμως ἀληθινός, ὄχι σὰν αὐτοὺς ποὺ φορᾶν στὸ κεφάλι τους κορῶνες καὶ βαστᾶν στὰ χέρια πατερίτσες καὶ ὀρίζουν τοὺς λαοὺς σὰν κοπάδια.

Ζούσε μιὰ φορά στὴν πατρίδα μου ἓνας βασιλὲς ποὺ τὸν ἀγαποῦσαν οὔλοι οἱ ἀνθρώποι καὶ οὔλα τὰ μωρά, ποὺ πᾶγαινε στὸ δρόμο μοναχὸς δίχως ἀκολουθίες καὶ τούμπανα. Τοῦτος ὁ δικός μου «ἡ βασιλὲς» ὄριζε ἓνα βασίλειο μεγάλο ὅσο ἡ σκέψη. Γιὰ σκέπασμα στὸ θρόνο του εἶχε τὸν ἀληθινὸ οὐρανὸ καὶ γιὰ δύναμή του τῶν ἀνθρώπων τὴν ἀγάπη.

Ὁ Μπάρμπα Μανώλης «ἡ βασιλὲς». Γιατί τὸν βγάλανε αὐτὸ τὸ ὄνομα δὲν τὸ ξέρω. Ὅποιος τοῦ τὸ ἔδωσε ὅμως ἔκανε πολὺ καλά, γιατί τοῦ Μπάρμπα Μανώλη τοῦ βασιλὲ ἓνα τέτοιο ὄνομα τοῦ ταίριαζε μονάχα.

Ὅλη τὴ ζωὴ του ἡ βασιλὲς τὴν πέρασε ἀπάνου στὴ θάλασσα. Ἀνάμεσα στὰ βράχια τῶν γκρέμνων ἀκρογιαλιῶν ποὺ τὰ δέρνει πάντα τὸ κῦμα. Ἀνάμεσα στὰ βράχια καὶ στὲς γοῦβες τίς γεμάτες ἀπὸ καλόγνωμες καὶ στρεΐδια καὶ μύδια καὶ κάθε εἶδος θαλασσινά.

Σπίτι του καὶ χαρὰ του μιὰ βάρκα.

Μέσα σ' αὐτὴ ἔζησε ὅλη του τὴ ζωὴ. Ἴσως καὶ νὰ γεννήθηκε σ' αὐτὴ, ἴσως καὶ νὰ γεννηθῆκανε κι οἱ δυὸ τους μαζί. Δὲν ξέρω.

Ξέρω μόνο πώς τὸν βασιλὲ καὶ τὴ βάρκα του δὲν μπόρεσα ποτὲς νὰ τοὺς ξεχωρίσω.

Ἡ βασιλὲς ἦταν βαρκάρης. Βαρκάρης ποὺ δὲν δούλευε γιὰ κανέναν ἀλλὰ γιὰ τὸν ἑαυτὸ του μονάχα.

Γύριζε ὅλη τὴ μέρα στὴ θάλασσα σέρνοντας μαζί μὲ τὸ γέριχο κορμί του καὶ τὴ γέρικια πιά σὰν αὐτὸν κούνια του. Μὲ τὴ βάρκα ἢ βασιλὲς περπατοῦσε ἐπάνω στοὺς γιालοὺς καὶ στὸ μπουρίνι καὶ στὴν παγωνιά καὶ στὴ βροχὴ καὶ στὸ λιοπύρι.

Ἔφευγε ἀπ' τὴν ἀραξιά του πουρνὸ πουρνό. Ἔφευγε καὶ τραβοῦσε πότε μέσα στὶς ἀγκάλες, πότε κατὰ τὸ πέλαγο χωρὶς νὰ ξέρη γιατί, χωρὶς νὰ ζητᾷ τίποτα. Ἄλλιῶς δὲν ἦτανε βολετὸ νὰ κάνη.

Ὅλα τὰ θολάμια καὶ ὅλες οἱ γοῦβες οἱ γεμάτες ἀπὸ μύδια καὶ καλογρηῆς ἦτανε δικές του. Ζοῦσε ρουφώντας τὴν ἀρμύρα καὶ ἀπ' τὸν ἀγέρα καὶ ἀπ' τὸν γιάλό.

Ἡ βασιλὲς ἦταν λίγο καμπούρης. Ἴσως καὶ νὰ μὴν ἦτανε ὅμως. Ἴσως νὰ τὸν ἔπαιρνα ἔτσι καθὼς τὸν ἔβλεπα πάντα σκυφτό, πότε στὸ κουπί, πότε τὴν ὥρα ποὺ ἔψαχνε στὸν πάτο τῆς θάλασσας καὶ πότε σὰν τραβοῦσε τὰ βράδουα στὴν πολιτεία φορτωμένος στὸν ὤμο ἕναν τροβᾶ.

Παπούτσια στὰ πόδια του οὔτε σὰν πέθανε δὲν τὸν βάλανε. Στὸ κεφάλι φοροῦσε ἕνα τουνουζλίδικο φέσι ξαλλήθωρο ἀπ' τὰ χρόνια. Τὰ μάτια του ἦτανε τριγυρισμένα πάντα ἀπὸ ἕνα ἄλικο κύκλο ἀπὸ αἶμα καὶ ἡ μύτη του ἦτανε μεγάλη, ἴσαμε γροθιά.

Ἡ βασιλὲς νερὸ δὲν ἔπινε ποτέ. Τραβοῦσε μόνο μὲ τὴν

τσότρα κρασί πού τό 'παιρνε κάθε βράδου δίνοντας για πληρωμή κοροχύλια και καβούρια και χάβαρα.

Ὁ Μανώλης ἡ βασιλὲς πέθανε ὅπως πεθαίνουν ὄλοι οἱ ἀνθρωῶποι, ἀπαράλλαχτα ὅπως πεθαίνει κάθε ζωντανό.

Ἄπλωσε μιὰ νύχτα κάτω ἀπ' τὴν ἀστροφεγγιὰ τοῦ χειμωνιάτικου οὐρανοῦ τὰ ποδάρια του, τέντωσε τὰ χέρια του μὲ τὶς παλάμες ἀνοιχτές πρὸς ὄλο τὸν κόσμο, ἔσφιξε τὰ μάτια του καὶ κοκκάλιασε μὲ μιὰ σπιθαμὴ ἀνοιχτὸ τὸ στόμα.

Ἡ βάρκα του τὸν κουνούσε ἔτσι ὅλη τὴ νύχτα ἀπαράλλαχτα ὅπως τὸν κουνούσε πάντα ἔτσι καὶ ζωντανό.

Τὸ πρῶι τὸν βρήκανε κάτι μωρὰ πού πῆραν σβάρνα τὶς ἀκρογιαλιές για νὰ μαζέψουν κοροχύλια.

Ὁ θάνατος τοῦ βασιλὲ μαθεύτηκε γρήγορα στὰ τριγύρω ντάμια. Ἐνας παραγυιὸς τοῦ Μοναστηριοῦ, μιὰ καὶ πού πέθανε ἐκεῖ πέρα κοντά, παράτησε τ' ἀλέτρι του ἐπάνω στὴν αὐλακιά, κατέβηκε κατὰ τὸ γιαλό, τράβηξε τὴ βάρκα μὲ τὸ σκοινὶ πού ἦταν δεμένη κατὰ τὴ στεριά καὶ σκέπασε τὸν πεθαμένον μ' ἓνα τσουβάλι. Ὑστερα πῆρε τὴν τσότρα πού κείτονταν ἐκεῖ κοντὰ καὶ ρούφηξε λίγο κρασί, ἔσκυψε καὶ κατὰ τὸν τροβᾶ, πῆρε τὰ κοροχύλια πού ἦταν μέσα, τὰ 'βαλε στὸ ζουνάρι του, τράβηξε πάλι τὸ σκοινὶ τῆς βάρκας καὶ πήδησε στὴ στεριά.

Ἡ βάρκα μὲ τὸν πεθαμένο βασιλὲ της ἔμεινε ἔτσι μοναχὴ καὶ ξακολούθησε νὰ χορεύη ἐπάνω στὰ κύματα.

Τὸν βασιλὲ τὸν θάψανε κατὰ τὸ βράδου.

Στὸ σούρουπο οἱ παραγυιοὶ τοῦ Μοναστηριοῦ, πού δὲν ἔκανε νὰ χασομερήσουν τὴ μέρα τὸ ζευγάρι των, κατεβήκα-

νε μ' ένα φτυάρι κι έναν κασιμᾶ. Κατέβηκε μαζί τους κι ὁ γούμενος τοῦ Μοναστηριοῦ μὲ τὸ πετραχῆλι στὴν ἀμασκά-
λη καὶ μ' ένα μικρὸ σταυρὸ στὸ χέρι. Θυμιατὸ δὲν φέρανε.

Ἔστερα σὰν ἦρτε ἡ ὥρα νὰ θυμιάσουν βάλανε δυὸ κάρ-
βουνα ἀπάνω σὲ μιὰ κεραμίδα κι ἕνα κουκοῦτσι λιβάνι ποὺ
τὸ βρῆκε στὴν τσέπη τοῦ γελεκιοῦ του ὁ γούμενος.

Δὲν φέρανε οὔτε λάδι, οὔτε νερό. Ἄντις νερὸ ἕνας παρα-
γυιὸς πῆρε μὲ τὸ φτυάρι λίγη θάλασσα καὶ τὴν ἔριξε στὰ
μουτρα τοῦ πεθαμένου.

Τὰ γράμματα ὁ γούμενος τὰ ἔψαλε ἀπὸ στεριά ἐνῶ ὁ νε-
κρὸς κείτονταν ἀκόμα μέσα στὴ βάρκα ποὺ χόρευε ἀπ' τὰ
κύματα. Λίγο παρὰ πέρα κοντὰ στὴν ἀμμουδιά δυὸ ἄλλοι
παραγυιοὶ σκάβανε τὴν ἴδια ὥρα ἕνα λάκκο.

Σὰν τέλειωσαν τὰ γράμματα, τραβῆξαν τὴ βάρκα μὲ
τὸ σχοινὶ κατὰ τὴ στεριά κι ἕνας φορτώθηκε τὸν πεθαμένο
βασιλὲ στὸν ὤμο. Οἱ παλάμες του ἦταν τεντωμένες πάντα
πρὸς ὄλο τὸν κόσμο. Τοῦ βάλανε κι ἕνα κεραμίδι ποὺ βρῆ-
κανε ἐκεῖ κοντὰ στὸ στόμα, τὸν κατέβασαν στὸ λάκκο του
καὶ τὸν σκέπασαν μὲ χαλίκια τῆς ἀκρογιαλιᾶς.

Σὰν φύγανε ὅλοι ὁ ἴδιος ὁ παραγυιὸς ποὺ πρωτοκατέβη-
κε ἐπήδηξε πάλι στὴ βάρκα, ἤπιε ὅσο κρασί εἶχε μείνει στὴν
τσότρα καὶ τὴν πέταξε στὴ θάλασσα. Ἔστερα πῆρε καὶ τὸ
τσουβάλι ποὺ εἶχε σκεπάσει πεθαμένο τὸν βασιλὲ, πήδηξε
στὴ στεριά καὶ τράβηξε κατὰ τὸν ἀνήφορο.

Κι ἡ βάρκα χοροπηδοῦσε ἀκόμα τώρα πιὸ ἀλαφριά ἐπά-
νω στὰ κύματα.

Ἔστερα ἀπ' τὸν βασιλὲ πέθανε κι ἡ βάρκα του ποὺ ἦταν

γέριχη σάν κι αὐτὸν κι εἶχε μείνει ἔρημη στὴν ἀκρογιαλιὰ σάν τὸν στερήθηκε.

Ἦσαν οἱ παραγιοὶ τοῦ Μοναστηριοῦ καὶ τὴν κομματιάσανε μὲ τοὺς μπαλτᾶδες γιὰ τὸ καζάνι. Τὴν ὥρα ποὺ κουβαλούσανε τὰ ξύλα μὲ τὸν ἀραμπᾶ ἓνα μαδῆρι μὲ κάτι γιομένες καρφάρες ἔπεσε κατὰ γῆς. Ἕνας παραγιὸς τὸ πῆρε καὶ τὸ κάρφωσε ὄρθιο μέσα στὰ χαλίκια, στὸ ἴδιο μέρος ποὺ εἶχανε χώσει τὸν Μανώλη τὸν βασιλέα.

Τ' ἀφήσανε ἐκεῖ πέρα ἔτσι καὶ κανένα χέρι δὲν τό 'βγαλε, ὡς ποὺ τὸ ἔλυσε σιγὰ σιγὰ ὁ ἥλιος, τὸ κῦμα καὶ ἡ βροχή.

Ἦστερα τὸν τάφο τοῦ βασιλέ δὲν μποροῦσε νὰ τὸν δείξει πλιὰ κανένας.

ΕΠΙΜΕΤΡΟ

Σπασμένες κολώνες: ένα άδίκως λησμονημένο έργο

Τò όνομα του Άθανάσιου Γκράβαλη (Άιβαλί, 1890 – Μυτιλήνη, 1974) είναι δυσεύρετο στις ιστορίες τής νεοελληνικής λογοτεχνίας. Η περίπτωση του είναι ένδεχομένως γνωστή στους μελετητές τής λογοτεχνίας τής Λέσβου και τής Αιολίδας, ώστόσο ο Γκράβαλης παραμένει άγνωστος στο εύρò κοινό, άκόμη και στους φιλέρευνους άναγνώστες. Δέν θά ήταν ίσως ύπερβολή ο ίσχυρισμός ότι, άν ο Ε. Χ. Γονατάς δέν είχε συμπεριλάβει δώδεκα άφηγήματά του στη σειρά «Άσυνήθιστες ιστορίες» τών εκδόσεων Στιγμή (1988),¹ πιθανώς τò έργο του νά είχε παραδοθει όλότελα στη λήθη ή νά περιμένε πολú άκόμα ώσπου νά έρθει στην έπιφάνεια.

Δέν είναι δύσκολο νά εικάσει κανείς γιατί ο Γκράβαλης παραμένει άφανής επί τόσες δεκαετίες. Κατ' άρχάς, ή βασιική του ιδιότητα ήταν αύτή του δημοσιογράφου, όχι του συγγραφέα: «Ο Γκράβαλης», γράφει ο Κώστας Σταματίου, «ύπῆρξε ο άνθρωπος τών πολλών έφημερίδων [...] και του ένòς βιβλίου»² και προσμετρᾶται στους συντελεστές τής πνευματικής άνθησης στη Λέσβο κατά τόν Μεσοπόλεμο, τής λεγόμενης «Λεσβιακής άνοιξης», πρωτίστως ως δημο-

1. Άθανάσιος Θ. Γκράβαλης, *Τής Ματζουράνενας τò χάλασμα και άλλα άφηγήματα*, έπιλογή / έπιμ. Ε. Χ. Γονατάς, Άθήνα, Στιγμή, 1988 («Άσυνήθιστες ιστορίες», 9).

2. Κώστας Σταματίου, *Τά Νέα*, 15.4.1989.

σιογράφος. Τὸ καθαυτό λογοτεχνικό του ἔργο ἀποτελεῖται μονάχα ἀπὸ μία συλλογὴ ἀφηγημάτων, τὶς *Σπασμένες κολῶνες* (Μυτιλήνη, 1930), καὶ σποραδικὰ δημοσιευμένα ποιήματα καὶ διηγήματα, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον γραμμένα πρὶν ἀπὸ τὸν Β΄ Παγκόσμιον Πόλεμον. Ἐπιπλέον, ἐνῶ οἱ *Σπασμένες κολῶνες* φέρουν τὰ γενικὰ γνωρίσματα τῆς ἐπονομαζόμενης «Αἰολικῆς σχολῆς», διαγράφουν ἀποκλίνουσα τροχιά καί, ὅπως μαρτυροῦν τὰ λιγοστὰ κριτικὰ σημειώματα ποὺ ἀκολούθησαν τὴν ἐκδόσή τους, στὴν ἐποχὴ τους ἐν πολλοῖς ἀγνοήθηκαν. Σημειωτέον ὅτι, σὲ ἀντίθεση μὲ ἔργα ἄλλων Λέσβιων ἢ Αἰβαλιωτῶν πεζογράφων, ποὺ ἐκδίδονται στὴν Ἀθήνα ἀπὸ τὰ τέλη τῆς δεκαετίας τοῦ '20, οἱ *Σπασμένες κολῶνες* οὐδέποτε κυκλοφόρησαν ἐκτὸς Λέσβου, γεγονός ποὺ συνέβαλε στὸν παραγκωνισμό τους. Ἀναμφίβολα, τέλος, στὴν ἀφάνεια συνέβαλε καὶ τὸ στίγμα τῆς συνεργασίας του μὲ τοὺς Γερμανούς, καθὼς κατὰ τὴν Κατοχὴ ἐξέδιδε τὴ φιλοναζιστικὴ ἐφημερίδα *Τὸ Φῶς*. Ἡ ὑποστήριξη ποὺ παρεῖχε στοὺς κατακτητὲς ἔριξε βαριὰ τὴ σκιά τῆς στὴν προπολεμικὴ συνεισφορά του στὴν πνευματικὴ ζωὴ τοῦ νησιοῦ καὶ στὸ λογοτεχνικὸ του ἔργο.

Ὡστόσο, ἡ σιωπὴ ποὺ σκεπάζει τὶς *Σπασμένες κολῶνες* τὶς ἀδικεῖ, καθὼς ἡ συλλογὴ συνιστᾷ ἀξιόλογη συμβολὴ στὴν αἰολικὴ πεζογραφία. Μάλιστα, ὀρισμένα γνωρίσματά της μοιάζουν ἀπολύτως σύγχρονα καὶ διασταυρῶνονται μὲ τρέχουσες τάσεις τῆς ἐλληνικῆς λογοτεχνίας. Ὀφείλουμε χάρη στὸν Γονατᾶ, ποὺ τὴν ἀνέσυρε ἀπὸ τὴ λήθη, καθὼς οἱ ἐλάχιστες ἀναφορὲς στὸ βιβλίον τὰ τελευταῖα τριάντα χρόνια ἔχουν

ὡς ἀφετηρία τὴν ἐκλογή του. Προτοῦ, λοιπόν, ἐπιχειρήσουμε μιὰ ἐκτενέστερη ἀναφορά στὸν Γκράβαλη καὶ τὶς Σπασμένες κολῶνες, ἅς μᾶς ἐπιτραπεῖ νὰ ἀφιερῶσουμε τὴν ἐπανέκδοση τῆς συλλογῆς, ποὺ γιὰ πρώτη φορὰ ἀπὸ τὸ 1930 παρουσιάζεται ἀκέραιη, στὴ μνήμη τοῦ Ε. Χ. Γονατᾶ.

*

Ὁ Ἀθανάσιος Γκράβαλης γεννήθηκε στὸ Ἄιβαλὶ τὸ 1890 καὶ φοίτησε στὸ Γυμνάσιο τῆς πόλης, μὲ συμμαθητὲς τὸν Στρατὴ Δούκα καὶ τὸν Φῶτη Κόντογλου. «Ἀπὸ τοὺς συμμαθητὲς μας», γράφει ὁ Δούκας, «διακρίνονταν γιὰ τὶς ἐξωσχολικὲς τοὺς ἐπιδόσεις ὁ Θανάσης Γκράβαλης καὶ ὁ Φωτῆς» καί, σχολιάζοντας τὶς εὐφάνταστες ἱστορίες ποὺ ἔπλαθε ὁ Κόντογλου, προσθέτει: «Στὴν εὐχέρεια τὴ συγγραφικὴ μονάχα ὁ Θ. Γκράβαλης τοῦ παράβγαινε μὲ τὰ ἔμμετρα κωμειδύλλιά του ἀλλὰ “Χαίδω” καὶ “Ἀγαπητικὸ τῆς βοσκοπούλας”». ³ Ὁ Γκράβαλης ἄρχισε νὰ δημοσιογραφεῖ σὲ ἡλικία δεκαεπτὰ ἐτῶν ὡς ἀνταποκριτὴς τῆς ἐφημερίδας *Λαϊκὸς Ἄγων* τῆς Μυτιλήνης καὶ ἡ συνεργασία του μὲ τὸν Τύπο τῆς Λέσβου ἦταν συνεχῆς ἤδη ἀπὸ τὸ 1911. Μιλοῦσε τουρκικὰ καὶ γαλλικὰ καὶ ἐργάστηκε στὴν ἐταιρεία Ρεζί, ποὺ διαχειριζόταν τὸ μονοπώλιο τοῦ καπνοῦ στὴν Ὀθωμανικὴ Αὐτοκρατορία. Τὸ 1911 ὁ μητροπολίτης Κυδωνιῶν Γρηγόριος τὸν διόρισε

3. Στρατῆς Δούκας, *Ἐνθυμήματα ἀπὸ δέκα φίλους μου*, Ἀθήνα, Κέδρος, 1976, σ. 8.